

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2011. gada 9. jūnijā

lietā Nr. 2010-67-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis, Vineta Muižniece un Viktors Skudra,

pēc Mārtiņa Ēča konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2011. gada 18. maijā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 51. panta trīspadsmitās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Soduzpildes kodeksa (turpmāk – Kodekss) 51. pants regulē ar brīvības atņemšanu notiesāto personu (turpmāk – notiesātie) iesaistīšanu darbā.

2010. gada 6. jūlijā stājās spēkā 2010. gada 10. jūnijā Saeimas pieņemtie grozījumi Kodeksā, ar kuriem Kodeksa 51. pants tika papildināts ar trīspadsmito daļu šādā redakcijā:

„Minimālā stundas tarifa likme un minimālā mēneša darba alga notiesātajiem atbilstoši viņu veiktajam darbam un resocializācijas mērķiem ir:

1) 50 procenti no valstī noteiktās minimālās stundas tarifa likmes un minimālās mēneša darba algas normālā darba laika ietvaros notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtajā vai daļēji slēgtajā cietumā;

2) ekvivalenta valstī noteiktajai minimālajai stundas tarifa likmei notiesātajiem, kuri sodu izcieš atklātajā cietumā;

3) 50 procenti no valstī pusaudžiem noteiktās minimālās stundas tarifa likmes nepilngadīgajiem notiesātajiem.”

2. Pieteikuma iesniedzējs Mārtiņš Ēcis (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz izvērtēt Kodeksa 51. panta trīspadsmitās daļas 1. punktu (turpmāk – apstrīdētā norma), proti, viņš uzskata, ka minimālās mēneša darba algas normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes (turpmāk arī – minimālā darba samaksa) noteikšana notiesātajiem 50 procentu apmērā no valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba samaksas neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 107. pantā nostiprinātajām pamattiesībām saņemt atbilstošu darba samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka ir notiesāts ar brīvības atņemšanu un atrodas slēgtajā cietumā. Viņš esot nodarbināts saimnieciskajos darbos brīvības atņemšanas iestādē (turpmāk – saimnieciskā apkalpe) uz pusslodzi. Līdz apstrīdētās normas spēkā stāšanās brīdim Pieteikuma iesniedzējs saņēmis pusi no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas, bet pašlaik saņemot tikai ceturto daļu no tās, proti, mazliet vairāk par 30 latiem. Ar to nepietiekot, lai segtu visus nepieciešamos izdevumus – samaksātu par elektroierīču patērēto elektroenerģiju, kabeļtelevīziju, piedāvātajiem profesionālās izglītības kursiem un dienesta viesnīcu, kur var tikties ar tuviniekiem, iegādātos apģērbu, higiēnas piederumus un medikamentus, sniegtu finansiālu atbalstu ģimenei, kā arī uzkrātu līdzekļus brīdim, kad viņš tiks atbrīvots no brīvības atņemšanas iestādes.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot centies ietaupīt valsts finanšu līdzekļus. Ar šādu nolūku valsts arī agrāk centusies ierobežot notiesāto nopelnītā apmēru.

Pieteikumā norādīts, ka pamattiesības ir savstarpēji saistītas. Satversmes 107. pants nepieļaujot diskriminējošu attieksmi pret darbiniekiem. Tas nosakot, ka ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu. Tāpēc Satversmes 91. un 107. pants esot jāskata kopsakarā. Notiesātie esot uzskatāmi par darbiniekiem Satversmes 107. panta izpratnē, un attiecībā uz viņiem esot jāievēro gan darba tiesību pamatprincipi, gan Darba likums un speciālā tiesību norma – Kodekss.

Satversmes 107. pantā ietvertā jēdziena „valsts noteiktais minimums” mērķis esot noteikt tādu minimālo atalgojumu par darbu, kas būtu pietiekams personas pamatvajadzību – dzīvesvieta, uzturs, apģērbs u. c. – apmierināšanai. Saskaņā ar Darba likuma 61. pantu minimālā darba alga nedrīkstot būt mazāka par valsts noteikto minimumu. Taču notiesātajiem samaksa esot samazināta uz pusi.

Latvijas likumos un Latvijai saistošajos dokumentos, piemēram, Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 23. panta otrajā daļā un Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 7. pantā, esot nostiprināta atziņa, ka par līdzvērtīgu darbu pienākas vienāda samaksa. Minimālā darba samaksas robeža esot noteikta, lai izslēgtu tādu situāciju, ka jebkādas personas vai personu grupas tiktu paverdzinātas. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma viņam liedz saņemt padarītajam darbam atbilstošu samaksu un viņu diskriminē, jo viņš saņem uz pusi mazāku algu, nekā par tādu pašu darbu saņem nodarbinātie atklātajos cietumos vai ārpus brīvības atņemšanas iestādēm. Turklāt apstrīdētā norma attiecoties tikai uz tiem notiesātajiem, kuri nodarbināti saimnieciskajā apkalpē, nevis pie komersantiem. Darbs, ko Pieteikuma iesniedzējs veic brīvības atņemšanas iestādē, prasot tādu pašu piepūli kā analogs darbs brīvībā.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka notiesātie ir atsevišķa sociālā grupa un no pārējās sabiedrības atšķiras ar to, ka savulaik izdarījuši

likumpārkāpumus, tādēļ no sabiedrības izolēti. Viņš piekrīt, ka notiesāto nodarbināšana ir pozitīvs brīvības atņemšanas iestādes darba organizācijas, apmācības un soda izciešanas elements, bet tā esot tikai daļa no notiesāto resocializācijas procesa. Svarīgas esot arī mācības un audzinoša rakstura pasākumi. Nelielās darba algas nemotivējot notiesātos strādāt. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, pretēji tam, ko Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde norādīja Satversmes tiesai lietas Nr. 2006-31-01 sagatavošanas laikā, neesot izveidota arī nemateriālās stimulēšanas sistēma.

Pieteikuma iesniedzējs informē, ka pats esot pilnībā sedzis visus zaudējumus, kurus bija nodarījis cietušajiem, tomēr daudziem citiem notiesātajiem šādas iespējas neesot. Atgriežoties brīvībā, daudziem notiesātajiem esot lielas parādsaistības. Tas kavējot viņu resocializāciju. Līdz ar to likumdevēja norādītais apstrīdētās normas leģitīmais mērķis netiekot sasniegts.

Turklāt apstrīdētās normas dēļ par Pieteikuma iesniedzēju tiekot maksāti mazāki nodokļi, līdz ar to viņš saņemšot mazāku vecuma pensiju vai bezdarbnieka pabalstu nekā nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma jāatzīst par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam. Šī Satversmes norma neparedzot, ka visiem darbiniekiem jābūt noteiktai vienādai minimālajai darba samaksai. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot veicis izvērtējumu un secinājis, ka notiesātajiem jānosaka atšķirīga darba samaksa.

Apstrīdētā norma likumprojektā „Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā” esot iekļauta pirms trešā lasījuma. Kodeksa papildināšanu ar apstrīdēto normu atbalstījis arī tiesībsargs.

Saeima uzskata: no Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 secināms, ka Satversmes tiesa pieļauj likumdevēja tiesības Kodeksā noteikt notiesātajiem citādu minimālo darba

samaksu, nekā tā noteikta saskaņā ar Darba likumu. Pamatojoties uz šiem Satversmes tiesas secinājumiem, apstrīdētajā normā ietvertais regulējums esot noteikts ar likumu, proti, likumdevējs esot tiesībpolitiski izlēmis, ka notiesātajiem var noteikt citādu minimālo darba samaksu.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja viedoklim, ka par vienādas nozīmes darbu nedrīkst noteikt atšķirīgu minimālo darba samaksu atkarībā no tā, vai tas veikts slēgtajā vai daļēji slēgtajā cietumā, atklātajā cietumā vai brīvībā. Saeima atsaucas uz Satversmes tiesas atzīto, ka brīvības atņemšanas iestādēs personu nodarbināšanas iemesli ir citādi nekā brīvībā. Notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtajos vai daļēji slēgtajos cietumos, neesot arī vienādos un salīdzināmos apstākļos ar notiesātajiem, kuri atrodas atklātajos cietumos.

Apstrīdētās normas pamatā esot ar Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojumu Nr. 7 apstiprinātā Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (turpmāk – Resocializācijas koncepcija).

Līdz ar to apstrīdētā norma esot izstrādāta, ņemot vērā Satversmes tiesas sniegto notiesāto nodarbinātības konstitucionālo raksturojumu un tiecoties sodu izpildes tiesību jomā īstenot pēc iespējas efektīvāku notiesāto resocializāciju.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam. Nodarbinātie notiesātie un nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm neesot uzskatāmi par personu grupām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 7. pants garantējot tiesības uz tādu atlīdzību, kas strādājošajiem un viņu ģimenēm nodrošina vismaz apmierinošu eksistenci. Līdz ar to minimālās darba samaksas noteikšanas galvenais mērķis esot nodrošināt personai atlīdzību, kas segtu izdevumus par dzīvesvietu, pārtiku, uzturu, apģērbu utt. Brīvības atņemšanas iestādes tiekot uzturētas par valsts līdzekļiem. Kodeksa 77. pants paredzot notiesātā materiālo un sadzīves vajadzību apmierināšanai nepieciešamo minimumu. Esot jāņem vērā, ka notiesātajiem nav jāsedz virkne

sevis uzturēšanai nepieciešamo izdevumu un brīvības atņemšanas iestādēs minimālās sadzīves un uztura prasības nav tādas pašas kā ārpus brīvības atņemšanas iestādēm. Turklāt nodarbinātībai brīvībā un ieslodzījumā esot atšķirīgi mērķi.

Tiesībsargs norāda, ka Tieslietu ministrijai adresētajā 2010. gada 26. maija vēstulē Nr. 1-5/120 paudis atbalstu apstrīdētās normas pieņemšanai.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs esot tiesībpolitiski izlēmis, ka notiesātajiem var noteikt citādu minimālo darba samaksu nekā tā, ko par tādas pašas nozīmes vai vērtības darbu saņem nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm. Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot notiesāto resocializācija. Nodarbinātie notiesātie un nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm neatrodies vienādos un salīdzināmos apstākļos. Tāpat vienādos un salīdzināmos apstākļos neatrodies arī notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos, un notiesātie, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos. Līdz ar to likumsakarīgi esot pieļaujama arī atšķirīga attieksme pret šīm personu grupām.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, ir taisnīgi un samērīgi noteikt notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos, minimālo darba samaksu 50 procentu apmērā no valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba samaksas. Notiesātajiem, kuri strādā saimnieciskajā apkalpē, par darbu tiekot maksāts no valsts budžeta līdzekļiem. Ja viņiem tiktu paredzēta valstī vispārīgi noteiktā minimālā darba samaksa, tad valsts „maksātu” divreiz, proti, izmaksājot atalgojumu par darbu un bez maksas sniedzot pakalpojumus, kas saistīti ar notiesāto uzturēšanu. Tas nebūtu samērīgi salīdzinājumā ar ārpus brīvības atņemšanas iestādēm nodarbināto darba un sadzīves apstākļiem.

Tieslietu ministrija informē, ka tai jā sagatavo un tieslietu ministram jā iesniedz Ministru kabinetā likumprojekti, kas nepieciešami ar Ministru kabineta 2010. gada 29. jūlija rīkojumu Nr. 443 apstiprinātās Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcijas (turpmāk –

Nodarbinātības koncepcija) kopsavilkuma 1. variantā īstenošanai. Kodekss tikšot papildināts ar jaunu – pilnīgu, sistēmisku un mūsdienu prasībām atbilstošu notiesāto nodarbinātības regulējumu.

6. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam, un informē, ka 2011. gada 28. februārī tika nodarbināti 1068 notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos.

Ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2010. gada 26. februāra rīkojumu Nr. 31 „Par saimnieciskos darbos nodarbināto darba laika organizāciju, darba samaksu un darba vietu skaitu 2010. gadā” 12 brīvības atņemšanas iestādēs saimnieciskajā apkalpē esot izveidotas 149 darba vietas, taču ar to esot bijis par maz, lai nodrošinātu saimnieciskās apkalpes funkciju izpildi.

2010. gada 8. jūlijā, ņemot vērā apstrīdētās normas stāšanos spēkā, rīkojums Nr. 31 esot grozīts, nosakot saimnieciskajā apkalpē lielāku darba vietu skaitu, proti, 261. Līdz ar to apstrīdētā norma esot ļāvusi Ieslodzījuma vietu pārvaldei palielināt darba vietu skaitu saimnieciskajā apkalpē, nodrošinot brīvības atņemšanas iestāžu nepārtrauktu darbību.

Ieslodzījuma vietu pārvalde norāda, ka apstrīdētā norma nav būtiski ietekmējusi komersantu interesi par sadarbību ar brīvības atņemšanas iestādēm notiesāto nodarbinātības jomā. Šādi grozījumi Kodeksā esot viens no komersantu stimulēšanas pasākumiem, taču rezultatīvie rādītāji – iesaistīto komersantu skaits un nodarbināto notiesāto skaits – varot uzlaboties tikai ilgtermiņā.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam, un norāda, ka apstākļos, kad notiesātie atrodas pilnā valsts apgādībā, minimālās darba samaksas noteikšana notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, 50 procentu apmērā no valsts noteiktās minimālās darba samaksas ir pamatota.

Lielākajā daļā Eiropas valstu notiesātajiem tiek noteikta zemāka alga, to piesaistot vai nepiesaistot valstī noteiktajai minimālajai mēneša darba algai.

Latvijas Cilvēktiesību centrs atsaucas uz Satversmes tiesas spriedumiem, kuros atzīts, ka notiesāto nodarbinātības primārais mērķis ir nevis ienākumu gūšana, bet gan sociālās rehabilitācijas iespēja, proti, iespēja saglabāt sociālās prasmes un darba iemaņas. Likumdevējam esot plaša rīcības brīvība efektīvas resocializācijas sistēmas izveidē un pilnveidošanā.

Latvijas Cilvēktiesību centrs piekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajam, ka notiesātie, kuri sodu izcieš atklātajā cietumā, atšķiras no pārējiem notiesātajiem pēc resocializācijas pakāpes un tā, ka viņi atrodas soda izpildes procesa nobeiguma posmā un maksimāli jāpietuvina dzīvei sabiedrībā.

Secinājumu daļa

8. Satversmes 107. pants nosaka: „Ikvienam darbiniekam ir tiesības saņemt veiktajam darbam atbilstošu samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu, kā arī tiesības uz iknedēļas brīvdienām un ikgadēju apmaksātu atvaļinājumu.” No pieteikuma secināms, ka Pieteikuma iesniedzējs lūdz Satversmes tiesu izvērtēt, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantā nostiprinātajām tiesībām saņemt atbilstošu darba samaksu, kas nav mazāka par valsts noteikto minimumu.

8.1. Satversmes 107. pants *expressis verbis* nenosaka minimālo darba samaksas apmēru, bet gan norāda, ka minimālās darba samaksas apmēram valstī jābūt noteiktam. Tas ir Satversmē ietverts pilnvarojums likumdevējam noteikt minimālo darba samaksu valstī ar likumu. Satversmes 107. pants, paredzot šā jautājuma izlemšanu likumdošanas ceļā, aizliedz darba devējiem maksāt darbiniekiem mazāku darba samaksu par likumdevēja noteikto (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 6. punktu*).

8.2. Vispārīgos minimālās darba samaksas noteikšanas jautājumus regulē Darba likuma 61. pants. Tā otrajā daļā likumdevējs pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt minimālo darba samaksu.

Pašlaik ir spēkā Ministru kabineta 2010. gada 30. novembra noteikumi Nr. 1096 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi”, kuru 2. punkts noteic, ka minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros ir 200 lati, bet minimālā stundas tarifa likme ir 1,189 lati.

8.3. Kodekss reglamentē kriminālsodu izpildes noteikumus un kārtību un notiesāto tiesisko statusu. Ar apstrīdēto normu likumdevējs noteicis, ka atsevišķai personu grupai – notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtajā vai daļēji slēgtajā cietumā, – minimālā darba samaksa ir 50 procenti no valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba samaksas. Līdz ar to Darba likuma 61. panta otrā daļa un uz tās pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi ir vispārējās tiesību normas, kas ir spēkā tiktāl, ciktāl tās neierobežo speciālā tiesību norma, proti, apstrīdētā norma.

Uz nodarbinātajiem notiesātajiem attiecas arī Ministru kabineta 2010. gada 17. augusta noteikumi Nr. 780 „Notiesāto personu iesaistīšana darbā un darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs”. To 4. punkts paredz, ka notiesātos par samaksu nodarbina saimnieciskajā apkalpē, brīvības atņemšanas iestādē izvietotajās komersantu izveidotajās darba vietās vai ārpus brīvības atņemšanas iestādes, ja to atļauj notiesātajam noteiktais soda izciešanas režīms (proti, ja notiesātais atrodas atklātajā cietumā).

Minēto noteikumu 26. punkts paredz, ka ar notiesāto, kurš tiek nodarbināts saimnieciskajā apkalpē, cietuma priekšnieks noslēdz vienošanos, nosakot notiesātā darba samaksas organizāciju (laika algas sistēma vai akorda algas sistēma), darba laiku, kā arī darba samaksas apmēru, kas nedrīkst pārsniegt valsts tiešās pārvaldes iestādes attiecīgā amata mēnešalgu grupas 1. kvalifikācijas pakāpes minimālo mēnešalgu. Saskaņā ar Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1651 „Noteikumi par valsts tiešās pārvaldes iestāžu amatpersonu un darbinieku darba samaksu, kvalifikācijas

pakāpēm un to noteikšanas kārtību” 3. pielikumu šīs mēnešalgu grupas 1. kvalifikācijas pakāpes minimālā mēnešalga šobrīd ir 200 lati.

Līdz ar to attiecībā uz notiesātajiem, kuri nodarbināti saimnieciskajā apkalpē, ir spēkā regulējums, kas noteic, ka viņu minimālā darba samaksa ir 50 procenti no valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba samaksas, turklāt viņu darba samaksa nedrīkst pārsniegt attiecīgā amata mēnešalgu grupas 1. kvalifikācijas pakāpes minimālo mēnešalgu. Savukārt notiesātajiem, kuri nodarbināti brīvības atņemšanas iestādē izvietotajās komersantu izveidotajās darba vietās, ir noteikts tikai minimālais darba samaksas apmērs.

9. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka uz notiesātajiem, ciktāl tas savienojams ar soda izciešanas režīmu, attiecas vispārējie darba tiesību principi, kas izriet no cilvēktiesību normām. Nav pieļaujams, piemēram, noteikt nesamērīgu darba laiku un nedrošus darba apstākļus (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 9.1. un 9.2. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 107. pantam. Viņš pauž viedokli, ka Satversmes 107. pants jāskata kopsakarā ar vienlīdzības principu, līdz ar to neesot tiesiski noteikt atšķirīgu minimālo darba samaksu nodarbinātajiem notiesātajiem, kuri izcieš sodu slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, un nodarbinātajiem notiesātajiem, kuri izcieš sodu atklātajā cietumā, kā arī nodarbinātajiem ārpus brīvības atņemšanas iestādēm.

9.1. Apvienoto Nāciju Organizācijas 1957. gada 31. jūlija Ieslodzīto režīma minimālie standartnoteikumi (turpmāk – Minimālie standartnoteikumi) un Eiropas Padomes Ministru komitejas 2006. gada 11. janvāra rekomendācija Rec(2006)2 „Eiropas Cietumu noteikumi” (turpmāk – Eiropas Cietumu noteikumi) Satversmes tiesas praksē atzīti par autoritatīviem avotiem notiesātā tiesību minimālā apjoma un satura noskaidrošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 9.2. punktu un 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 14. punktu*).

Minimālo standartnoteikumu 72. punkts un Eiropas Cietumu noteikumu 26.7. punkts noteic, ka darba organizācijai un paņēmieniem brīvības atņemšanas iestādēs jābūt pēc iespējas tuvākiem līdzīga darba organizācijai un paņēmieniem ārpus šīm iestādēm, lai sagatavotu notiesātos normālai darba dzīvei pēc soda izciešanas. Tāpat šajos dokumentos norādīts, ka notiesātajiem par darbu pienākas atbilstoša un taisnīga atlīdzība (Minimālo standartnoteikumu 76. punkts un Eiropas Cietumu noteikumu 26.10. punkts).

9.2. Savukārt Nodarbinātības koncepcijas kopsavilkumā piedāvātais 1. variants, kuru ir atbalstījis Ministru kabinets, paredz, ka notiesāto nodarbināšanas sistēma tiek veidota pēc iespējas līdzīgāka sabiedrībā pastāvošajai, saglabājot galvenos nodarbināšanas nosacījumus, bet vienlaikus definējot notiesātos kā atšķirīgu nodarbināto kategoriju, kam to specifiskā stāvokļa dēļ nosakāmi atšķirīgi nodarbinātības nosacījumi, tostarp zemāka minimālā darba samaksa. Ienākumu gūšana, kas iespējama nodarbināšanas gadījumā, ir vienīgi papildu motivācija notiesātajiem iesaistīties vienā no resocializācijas procesa sastāvdaļām – nodarbināšanā (*sk. ar Ministru kabineta 2010. gada 29. jūlija rīkojumu Nr. 443 apstiprinātās Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcijas 8. lpp. Pieejama <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3438>, aplūkota 2011. gada 18. maijā*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai likumdevējs bija tiesīgs paredzēt notiesātajiem nodarbinātajiem minimālo darba samaksu, kas ir par 50 procentiem zemāka nekā valstī vispārīgi noteiktā minimālā darba samaksa.

10. Satversmes tiesa jau vairākkārt izvērtējusi notiesāto nodarbinātību regulējošas tiesību normas.

10.1. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij nav pienākuma vispārējās darba tiesiskajās attiecībās noteiktās tiesības un sociālās garantijas attiecināt arī uz nodarbinātajiem notiesātajiem. Nodarbinātie notiesātie un nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm nav uzskatāmi par personu grupām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Jāņem vērā, ka notiesātie tiek nodarbināti citādu mērķu dēļ, nekā tiek nodarbinātas ārpus brīvības atņemšanas

iestādēm esošas personas, turklāt viņi izcieš sodu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Līdz ar to darbam brīvības atņemšanas iestādēs ir jākalpo notiesāto resocializācijai, nevis peļņas gūšanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14.3. punktu*).

Savukārt attiecībā uz nodarbināto notiesāto tiesībām uz apmaksātu atvaļinājumu Satversmes tiesa ir norādījusi, ka šīs tiesības var ierobežot (piemēram, nosakot mazāku atvaļinājuma dienu skaitu, nekā paredzēts Darba likumā), taču nevar atņemt pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 11.3. punktu*).

Satversmes tiesa piekrīt atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka nodarbinātie notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos, neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos arī ar tiem nodarbinātajiem notiesātajiem, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos. Kodekss, paredzot notiesātajiem vairākus soda izciešanas režīmus, nosaka arī atšķirīgu tiesību apjomu. Atšķirība starp abām minētajām notiesāto grupām izpaužas resocializācijas pakāpēs. Notiesātie, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos, ir soda izciešanas beigu posmā, kad arvien lielāku nozīmi iegūst nepieciešamība pietuvināties dzīvei sabiedrībā. Šie notiesātie var strādāt ārpus brīvības atņemšanas iestādes teritorijas. Šāds regulējums notiesātajiem nodrošina dzīvei brīvībā līdzīgus apstākļus, lai vēlāk viņi varētu sekmīgi atgriezties sabiedrībā. Tāpēc arī šiem notiesātajiem noteikta tāda pati minimālā darba samaksa kā valstī vispārīgi noteiktā minimālā darba samaksa. Arī anotācijā likumprojektam „Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā”, ar kuru Kodekss tika papildināts ar apstrīdēto normu, norādīts, ka šāds nosacījums papildus motivētu notiesātos virzīties sodu progresīvās izpildes sistēmas ietvaros un iesaistīties resocializācijā, lai viņi tiktu ātrāk pārcelti uz atklātajiem cietumiem (*sk. lietas materiālu 66. lpp.*).

10.2. Ar 2005. gada 21. novembra spriedumu lietā Nr. 2005-03-0306 Satversmes tiesa atzina Ministru kabineta 2004. gada 22. aprīļa noteikumu Nr. 417 „Grozījumi Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumos Nr. 74 „Notiesāto darba samaksas kārtība brīvības atņemšanas iestādēs””

1. punktu par neatbilstošu Satversmes 64. pantam, jo minimālā darba samaksa notiesātajiem nebija noteikta ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu, proti, likumu.

Pretēji Pieteikuma iesniedzēja viedoklim, no šā Satversmes tiesas sprieduma neizriet, ka likumdevējs likumā nedrīkstētu notiesātajiem noteikt zemāku minimālo darba samaksu par valstī vispārīgi noteikto. Gluži otrādi – šajā spriedumā *expressis verbis* ietverts pieļāvums, ka likumdevējs varētu notiesātajiem noteikt citādu minimālo darba samaksu: „Iekams likumdevējs tiesībpolitiski nav izlēmis, ka notiesātajiem var noteikt citādu minimālo darba samaksu nekā tā samaksa, kas par tādas pašas nozīmes vai vērtības darbu ir noteikta saskaņā ar darba līgumu nodarbinātajām personām, un iekams likumdevējs nav pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt šādu darba samaksu, Ministru kabinets nav tiesīgs noteikt citādu minimālo darba samaksu notiesātajiem” (*Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 11. punkts*).

10.3. Satversmes tiesa secina, ka Satversmes 107. pants neparedz likumdevēja pienākumu noteikt vienādu minimālo darba samaksu pilnīgi visiem nodarbinātajiem. Ņemot vērā to, ka nodarbinātie notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtajos vai daļēji slēgtajos cietumos, nav vienādos un salīdzināmos apstākļos ar nodarbinātajiem ārpus brīvības atņemšanas iestādēm un nodarbinātajiem notiesātajiem, kuri sodu izcieš atklātajos cietumos, vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret šīm personu grupām (*sal. ar Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

Līdz ar to likumdevējs atsevišķām personu grupām var paredzēt zemāku minimālo darba samaksu par valstī vispārīgi noteikto, ja vien tam ir legītīms mērķis un ievērots samērīguma princips.

11. Saeima norādījusi, ka apstrīdētajā normā *expressis verbis* iekļauti divi kritēriji, pamatojoties uz kuriem likumdevējs noteicis notiesāto darba samaksu, proti: notiesātā veiktais darbs un resocializācijas mērķi.

11.1. Darbs ir neatņemams cilvēciskās pašcieņas un apliecināšanās avots demokrātiskā sabiedrībā, kura balstās uz tirgus ekonomikas pamatprincipiem. Ieguldot savas zināšanas, kompetenci un spējas darbā, persona gūst iespēju pilnvērtīgi dzīvot un gūst savu fizioloģisko, sociālo un kultūras vajadzību apmierināšanai nepieciešamos finanšu līdzekļus (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14.2. punktu*).

Saskaņā ar Resocializācijas koncepciju brīvības atņemšanas soda izpildes mērķis ir tiesas spriedumā paredzētajā laikā efektīvi piemērot notiesātajam visus soda elementus, tādējādi nodrošinot notiesātā resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc atbrīvošanas no brīvības atņemšanas soda izciešanas. Resocializācija ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajam un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu. Notiesāto nodarbināšana ir viens no sociālās rehabilitācijas galvenajiem līdzekļiem (*sk. ar Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojumu Nr. 7 apstiprinātās Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcijas 6., 7. un 20. lpp. Pieejama <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=2892>, aplūkota 2011. gada 18. maijā*).

Savukārt Nodarbinātības koncepcijā norādīts, ka laikā, kuru persona pavada brīvības atņemšanas iestādē, tā zaudē dzīves prasmes un profesionālās iemaņas, turklāt šajā laikā mainās arī darba tirgus pieprasījums, tāpēc nepieciešama pārkvalifikācija. Nodarbinātība soda izciešanas laikā un nodarbinātība pēc tam ir ļoti cieši saistītas. Tāpēc brīvības atņemšanas iestādēs ir jācenšas nodarbinātību maksimāli veicināt, palīdzot notiesātajiem saglabāt gan sociālās, gan profesionālās iemaņas, kas būs nepieciešamas, meklējot darbu brīvībā. Ir arī svarīgi, lai darbam piemistu sociālā lietderība un tas mudinātu notiesāto uz ētisku un mērķtiecīgu rīcību. Tāpēc darbam ieslodzījumā jābūt saistītam ar sabiedrisko labumu, piešķirot tam jēgu gan sabiedrības, gan paša notiesātā acīs (*sk. Nodarbinātības koncepcijas 3. lpp.*).

11.2. Notiesāto nodarbinātība kā viens no svarīgākajiem notiesāto resocializācijas aspektiem minēta arī Minimālajos standartnoteikumos un Eiropas Cietumu noteikumos.

Saskaņā ar Eiropas Cietumu noteikumu 6. punktu jebkura veida ieslodzījumu organizē tā, lai palīdzētu notiesātajiem vēlāk atkal iekļauties sabiedrībā ārpus brīvības atņemšanas iestādes. Savukārt šā dokumenta 26. punktā, līdzīgi kā Minimālo standartnoteikumu 71. un 72. punktā, paredzēts, ka darbs brīvības atņemšanas iestādē ir pozitīvs ieslodzījuma režīma aspekts un brīvības atņemšanas iestādes administrācija cenšas nodrošināt notiesātajiem pietiekamas un lietderīgas darba iespējas, lai notiesātie saglabātu vai attīstītu spēju nopelnīt iztiku pēc soda izciešanas. Brīvības atņemšanas soda izpilde jāorganizē, paturot prātā to, ka notiesātajiem būs jāatgriežas sabiedrībā, tāpēc viņiem jānodrošina darba un izglītības iespējas. Darbs veicina notiesātā attīstību plašā nozīmē, un prasība, ka darbam, ja tas iespējams, jāpalielina notiesāto spējas pelnīt sev iztiku, pilda to pašu funkciju [*sk. Commentary to Recommendation REC(2006)2 of the Committee of Ministers to Member States on the European Prison Rules, pp. 3 and 12. Pieejams <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/E%20commentary%20to%20the%20EPR.pdf>, aplūkots 2011. gada 18. maijā*].

Tātad resocializācijas mērķis ir nodrošināt notiesātajiem iespēju apgūt prasmes, kas nepieciešamas, lai dzīvotu atbildīgi, kā arī radīt viņiem vēlmi turpmāk atturēties no noziedzīgiem nodarījumiem. Notiesāto nodarbināšana ir pozitīvs brīvības atņemšanas iestādes darba organizācijas, apmācības un soda izciešanas elements. Darbs, pirmkārt, iesaista notiesāto regulārās ikdienas aktivitātēs, lietderīgi aizpildot viņa brīvo laiku. Otrkārt, nodarbinātība ļauj notiesātajiem nezaudēt, uzturēt vai pat paaugstināt savas darba iemaņas un prasmes, lai pēc soda izciešanas būtu vieglāk integrēties sabiedrībā un nopelnīt iztikas līdzekļus (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 14.2. un 18.2. punktu*).

Neīstenojot notiesāto resocializāciju, netiktu sasniegts soda mērķis un sabiedrības drošības līmenis samazinātos uz to noziegumu rēķina, kurus

atkārtoti izdarītu brīvības atņemšanas sodu izcietušas personas, kā arī arvien pieaugtu notiesāto uzturēšanai nepieciešamo valsts budžeta līdzekļu apmērs (*sk. Resocializācijas koncepcijas 14. lpp.*). Tātad sabiedrības interesēs ir resocializēt pēc iespējas lielāku skaitu notiesāto.

Līdz ar to apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir notiesāto resocializācija.

12. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa pārbauda, pirmkārt, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi; otrkārt, vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; treškārt, vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01 11. punktu*).

12.1. Anotācijā likumprojektam „Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā”, ar kuru Kodekss tika papildināts ar apstrīdēto normu, norādīts, ka zemākas minimālās darba samaksas noteikšana notiesātajiem, no vienas puses, saistīta ar resocializācijas mērķi palīdzēt notiesātajiem saglabāt vai apgūt profesionālās zināšanas un prasmes, bet, no otras puses, nodrošinās papildu atbalstu komersantiem, kuriem jāērķinās ar zināmām grūtībām, nodarbinot notiesātos (*sk. lietas materiālu 65. lpp.*). Arī Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas sēdē, apspriežot minēto likumprojektu, kā papildu ieguvums no apstrīdētās normas tika minēts tas, ka pieaugs komersantu interese par iespējām nodarbināt notiesātos (*sk. lietas materiālu 58. lpp.*). Kā liecina Ieslodzījuma vietu pārvaldes sniegtā informācija, pagaidām gan šāda tendence neesot manāma (*sk. lietas materiālu 106. lpp.*).

Tomēr, pateicoties apstrīdētajai normai, ir izdevies palielināt darba vietu skaitu saimnieciskajā apkalpē nodarbinātajiem notiesātajiem. Pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās tika nodarbināti 149 notiesātie, bet pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās šis skaits palielinājies par 75 procentiem un šobrīd

ir 261 (*sk. lietas materiālu 106. lpp.*). Tātad pēc apstrīdētās normas stāšanās spēkā darbs kā resocializācijas pasākums kļuvis pieejams lielākam skaitam notiesāto. Ja nodarbinātajiem notiesātajiem būtu paredzēta valstī vispārīgi noteiktā minimālā darba samaksa, tad daudziem notiesātajiem vispār nebūtu nodarbinātības iespējas.

Šis apstākļis norāda uz to, ka apstrīdētā norma ir piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa – nodrošināt pēc iespējas plašāku notiesāto resocializāciju – sasniegšanai un sabiedrības gūtais labums ir lielāks par personas pamattiesību ierobežojumu.

12.2. Izvērtējot to, vai leģitīmo mērķi nevarēja sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, Satversmes tiesa norāda, ka likumdevējam ir piešķirta plaša rīcības brīvība efektīvas resocializācijas sistēmas izveidei un pilnveidošanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 18.1. punktu*).

Jāņem vērā arī tas, ka brīvībā esošai personai, kura strādā algotu darbu, atalgojums ir gan atlīdzinājums par paveikto, gan iztikas avots, kas nodrošina šīs personas un tās ģimenes uzturēšanu noteiktā periodā. Satversmes tiesa jau secinājusi, ka ar Satversmes 107. pantā ietverto jēdzienu „valsts noteiktais minimums” saprotams tāds minimālais atalgojums par darbu, kas būtu pietiekams personas pamatvajadzību (dzīvesvieta, pārtika, apģērbs u. c.) apmierināšanai (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2006-31-01 10. punktu*). Taču brīvības atņemšanas iestādes tiek uzturētas par valsts līdzekļiem un Kodeksa 77. pants paredz minimumu notiesāto materiālo un sadzīves vajadzību apmierināšanai. Līdz ar to no atalgojuma, ko saņem notiesātie, viņiem nav jāsedz virkne izdevumu sevis uzturēšanai. Tātad nodarbināto notiesāto darba samaksa var atšķirties no darba samaksas, ko par līdzīgu darbu saņem nodarbinātie ārpus brīvības atņemšanas iestādēm.

Šajā gadījumā par personas pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli būtu uzskatāms regulējums, kas notiesātajiem paredzētu minimālo darba samaksu valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba samaksas apmērā vai lielāku par 50 procentiem no valstī vispārīgi noteiktās minimālās darba

samaksas. Tomēr no lietas materiāliem izriet, ka apstrīdētās normas pieņemšanas procesā ticis izvērtēts no šīs normas izrietošā pamattiesību ierobežojuma samērīgums. Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijai adresētajā Tieslietu ministrijas 2010. gada 20. maija vēstulē Nr. 1-11/2559 sniegts pamatojums tam, kāpēc ir taisnīgi un samērīgi reglamentēt, ka nodarbinātajiem notiesātajiem minimālā darba samaksa nosakāma 50 procentu apmērā no valstī vispārīgi noteiktās darba samaksas. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, šāds minimālās darba samaksas apmērs notiesātajiem ir optimāls, lai, no vienas puses, notiesātie par paveikto darbu saņemtu taisnīgu atlīdzību un, no otras puses, stimulētu viņus iesaistīties resocializācijas procesā. Vēstulē pat norādīts, ka pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās normatīvais regulējums, kas notiesātajiem nodarbinātajiem paredzēja valstī vispārīgi noteikto minimālo darba samaksu, nodarbinātos ārpus brīvības atņemšanas iestādēm nostādīja nevienlīdzīgā situācijā salīdzinājumā ar nodarbinātajiem notiesātajiem (*sk. lietas materiālu 78. – 79. lpp.*). Līdz ar to uzskatāms, ka leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Tāpat apstrīdētā norma ierobežo konkrētu personu, tostarp Pieteikuma iesniedzēja, pamattiesības. Tomēr šāds risinājums nodrošina darba iespējas lielākam skaitam notiesāto un atbilst sabiedrības ieinteresētībai notiesāto resocializācijā. Nodarbināto notiesāto tiesības saņemt atlīdzību ir nevis atņemtas, bet tikai ierobežotas.

12.3. Notiesāto nodarbināto minimālā darba samaksa ir piesaistīta valstī vispārīgi noteiktajai minimālajai darba samaksai. Šāds risinājums atbilst arī Nodarbinātības koncepcijai, saskaņā ar kuru notiesāto nodarbināšana tiek piesaistīta sabiedrībā pastāvošajai nodarbinātības sistēmai. Likumdevējs varēja izvēlēties arī citu ceļu – Kodeksā *expressis verbis* noteikt notiesātajiem minimālo darba samaksu vai pilnvarot to izdarīt Ministru kabinetu, nepiesaistot šo minimālo darba samaksu valstī vispārīgi noteiktajai minimālajai darba samaksai.

Likumdevēja izraudzītais veids uzskatāms par juridiskās tehnikas paņēmienu, lai, pirmkārt, minimālo darba samaksu notiesātajiem sasaistītu ar kopējām valsts nodarbinātības politikas un darba tirgus tendencēm un, otrkārt, izvairītos no nepieciešamības bieži grozīt likumu vai Ministru kabineta noteikumus. Satversmes tiesa uzskata, ka šāds risinājums nodrošina efektīvāku valsts varas īstenošanu (*sal. ar Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 7. punktu*).

Līdz ar to no apstrīdētās normas izrietošais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 107. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Latvijas Soduzpildes kodeksa 51. panta trīspadsmitās daļas 1. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 107. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris